

ÖN HOGYAN ÉLTE MEG AZ ELMÚLT EZER ÉVET?

Virág Teréz

1930. október második hetének első napján, déli 12 órakor láttam meg a napvilágot. Anyám 23, apám 30 éves volt, alig egyéves házasság. Úgy tűnik, érkezésem nagyon megbolygatta az ifjú pár anyagi biztonságát. Apám újpesti munkáscsaládban nőtt fel, anyám szülei budai kereskedők voltak. Első – és egyben utolsó – közös otthonuk Angyalföldön, egy szoba-konyhás manzárdlakás volt, melyben anyám, a szülők budai lakása után sohasem érezte igazán otthon magát. Első emlékem szerint a lakásunkhoz vezető, L alakban elhelyezkedő 10+6 lépcsőn repülve közlekedtem. A konyhaajtónál kezdődő hat lépcső tetejéről startoltam, és kezeimet széttárva repültem a lépcsőfordulóig, majd irányt változtatva átrepültem a további tíz lépcsőfok felett. Így értem a lakás udvari bejáratához. A gyermekfantázia mögött valóságos élmény húzódott meg: a házfelügyelők két fia, Emil és Henrik vitorlázórepülő volt. Innen jött, vagy jöhetett az ötlet.

A nyarat az úgynevezett Danubius-telepen töltöttük. Apám egy Váci úti ládagyárban volt tisztviselő. A Duna-parton kialakított telep, ahol zömmel munkás és kistisztviselő családok töltötték a nyarat, mind apám munkahelyéhez, mind Petneházy utcai lakásunkhoz közel volt. E területnek egy nagy szépség-hibája volt: árterületen lévén, majd minden évben víz alá került. Ezért a házak magas lábakra épültek, de még így is előfordult, hogy a lakóteret ellepte az áradat. Valamikor 1940 körül, az egyik évben olyan hirtelen jött az ár, hogy a férfiak csónakokkal mentették ki a családokat a házakból. Apám homloka vérezett, mert egy drótkerítés felsértette, de tovább folytatta a „mentést”. Büszke voltam hős apámra, aki szememben a legerősebb és legbátrabb ember volt. A Petneházyban és a Danubiuson is sokáig békében éltek együtt zsidók és nem zsidók. A keresztény háztulajdonos „Liebner bácsi” játéküzletének üzletvezetője volt. Minden karácsonykor ajándékot kaptunk tőle. Ők a karácsonyt, mi a Chanukat ünnepeltük. Ha mi sütöttünk valami jó süteményt, átvittünk egy kis kóstolót, ha ők sütöttek, mi kaptunk belőle.

Egyik maradandó emlékem 1941-ből Teleki Pál öngyilkosságához fűződik. Koporsója a Parlamentben volt felállítva, hatalmas tömeg ment szóltanul búcsúzni a miniszterelnöktől. Velem egykorú unokatestvéremmel mi is beálltunk a menetbe, nem is egyszer, de sokszor elhaladva a koporsó előtt. Ekkor láttam először a Parlamentet belülről.

Ugyanebből az évből származik egy másik emlékem a csupa nagybetűvel írott HATALOM-ról. Egy vasárnap szüleimmel felmentünk a várba, megnézni az őrségváltást. Az Országzászló előtt elhaladva apám ugyanúgy lépdelt, mint addig. Egy durva katonahang ráordított, visszaparancsolta, és a zászló előtt díszlépésben kellett elhaladnia. Az én hős apám megszegyenítve váltott át díszlépésre.

A megszegyenítések, megkülönböztetések egyre sűrűsödtek. Hétévesen a Váci úti iskolába írtak. Jó tanuló voltam, a tanítónő, Aranka néni egyik kedvence. A másik kedvenc Czeller Edit volt, a gazdag fuvarosék lánya. 1938–1939-ben lehetett, hogy Edit gyönyörű magyar ruhában, pártával, pruszlikban, hímzett mellényben jelent meg a március 15-i ünnepségen. Káprázott a szemem a csodálatos ruha látványától. Másnap eldicsekedtem Editnek, hogy jövőre én is ilyen magyar ruhát kapok. Azonnal kész volt a válasszal. „Zsidógyerek nem járhat ilyen ruhában.”

1942: apai nagybátyámat, aki az Egyesült Izzóban szervezett munkás volt, büntetőszázaddal Ukrajnába vitték. Két barátnóm, Zsófi és Kati apja is SAS behívót kapott. Apám ettől kezdve állandó rettegésben élt. Már a várbeli megalázást is nehezen viselte el, a munkaszolgálatról hallottak alapján pedig úgy érezte, ezt semmiképpen sem tudná kibírni. Megbetegedett, de a MABI orvosa kétségbe vonta, szimulálásnak minősítette baját. A szimulálás túlságosan jól sikerült: 1943. július 9-én ott álltunk a sírja előtt. A temetésen nagyanyám zokogva ismételte a Béla nevet – sokan azt hitték, ez apám, Géza második neve. Nagyanyám legkisebb fiát, a 33 éves Bélát siratta, aki akkor az orosz hőmezőkön masírozott, és akitől már egy éve nem kapott életjelt.

1944 tavaszán – hogy melyik napon, nem emlékszem, akkor nem bírt jelentőséggel – láttam újpesti nagyszüleimet utoljára életben. Apám egész családját, szüleit, három testvérét házastársaikkal, gyermekeikkel vagonba zárták. Ha élve jutottak Auschwitzig, füstként repültek a mennyországba. 1944. november 9-én láttam anyámat hátizsákkal a vállán eltűnni a szemem elől, ahogy a menetet végighajtották a Kresz Géza utcán. 37 évesen ez volt első külföldi útja – de az is lehet, hogy ekkor hagyta el először szülővárosát, Budapestet. 1944. november 15-én egy esős délelőttön a Dunánál, az alsó rakparton álltam. Nem úszó dinnyehéjakat, hanem a folyóba lőtt emberek tetemeit vitte a víz. Emlékszem a parton sorakozó levetett lábbelikre. Aztán valaki, egy egyenruhás férfi azt kiabálta, hogy ezek a gyerekek még elférnek a gettóban. Talán Gidófalvy Lajosnak, talán Wallenberg mentőakciójának köszönhetem, hogy húgommal és a többi gyerekekkel együtt életben maradtam. Aztán a Klauzál téri csarnok bejárata: nem volt ugyan kiírva, de lelkem mélyén tudtam, hogy „Ki

itt belépsz...”. Körülöttem csupa gyerek volt, kettesével kellett belépnünk a csarnokba. Kétoldalt két nagy faláda, abba kellett bedobni az aranytárgyakat, pénzt, értékeket. Anyám az övünkbe varrta be utolsó papír százpengőit. Húgom könyörgött, dobjuk be az öveket. Nem engedtem. Így maradt meg az a pénz, amiből aztán néhány tojást tudtam venni a Garai téri piacon 37 kilósan a lágerből hazatérő anyámnak. A gettóbeli ház, ahol végül „otthont” találtunk, csupa szoba-konyhás lakásból állt.

Egy szobában tízen voltunk összehúszolva. Nekünk, a két szülő nélküli gyerekeknek már csak a földön jutott hely. Később „leköltöztünk” a pincébe. Itt már fekvőhelyre sem telt. Az egymás mögött elhelyezett padokon szorosan egymás mellett ült mindenki. Éjszaka hol a húgom dőlt az ölembe, hol én az övébe. Így aludtunk. A ház 16 találatot kapott; se villany, se víz nem volt, csak a hullák egyre növekvő halmaza a pince egyik sarkában...Éhezés, fázás, rettegés...

Amikor 1945 januárjában, nem emlékszem, hányadikán, az első orosz katonára kinyitotta a pinceajtót, beáradt a napfény. Húgom lába a hetekig tartó üldögélésben úgy bedagadt, hogy késsel kellett levágni a hócipőjét. Néhány nap múlva – Budán még németek voltak – útra keltem húgommal. Elegem volt a gettóból, szabadulni akartam onnan. Nekivágtunk az Újpestre vezető útnak. Fejünk felett óriási tüzes golyók röpültek. Nem tudom, honnan tudtam, hogy apám nagybátyja, Hajdú András illegális kommunista volt, és reméltem, hogy, mint „árja”, életben van. Hozzá igyekeztem. Sikerült megtalálnom. Az ő segítségével kerültünk Debrecenbe.

„Mentsétek meg Budapest éhező gyermekeit!” – szólt a felhívás, és mi ott szorongtunk a debreceni pályaudvaron, amikor jöttek a környékbeli falvakból és válogattak az éhező gyerekek közül, hogy kit vigyenek magukkal. Nem kérdezték, ki zsidó és ki nem. Szabó Irma néni és Gyula bácsi Gáborjából bennünket választott. Lovas kocsival vittek szép, kényelmes, szinte kúriának is beillő otthonukba. Kukoricamálét, puliszkát ettünk tejjel vagy pirított hagymával, meg otthon sült kenyeret szalonnával. Szabó bácsi a falu jegyzője és egy személynél párttitkára is volt. Sok évvel később, egy debreceni konferencia alkalmából férjemmel együtt meglátogattuk Gáborjánt, de már csak az unokákat találtuk ott. Vallásosságuk miatt Szabóékát kitelepítették otthonukból; Irma néni idős korára a falu postásaként kereste kenyerüket, róttá az utakat, kézbesítette a leveleket.

1945. május 1-je előtt nagy nyugtalanság fogott el. Úgy éreztem, haza kell mennem Pestre, mert anyánk, ha hazatér, nem talál meg bennünket. Vonattetőkön utazva április utolsó napjaiban érkeztem Pestre, ahol egy anyai nagynéném fogadott be társbérleti szobájába. A Bethlen téren, abban az épületben, ahol ma a Gyógypedagógiai Főiskola van, volt az amerikai Joint irodája. Mindennap elmentem oda, a széles bejárat falain sorakoztak a nevek, ki tért haza a deportálásból, ki kit keres. Egy napon ott volt anyám neve. Első találkozásunkra nem emlékszem; amit emlékezetem őriz, az csonttá soványodott testének látványa.

Nem volt kopasz, ez Ravensbrückben nem volt divat, de testéről eltűnt minden, ami nem csont vagy bőr volt. Mellei helyén két üres bőrdarab lógott, ülni nem tudott, mert eltűnt ülőpárnáit ez a kevés súly is súlyosan terhelte.

A lehető leghamarabb leutaztunk Gáborjánba. Húgomat megpillantva mosdóvizet kért, hogy a nyakán lévő fekete sávot eltávolítsa. Vízmelegítés közben Irma néni váltig bizonygatta, hogy az csak árnyék, de anyám szorgos keze nyomán az „árnyék” mégiscsak eltűnt. Így vette ismét birtokba kisebb gyermekét.

Bár a bombázások megkímélték a Petneházy utcai házat, régi otthonunkba soha többé nem térhettünk vissza. Egy Erdélyből áttelepült családnak utalták ki az után, hogy nekünk el kellett hagynunk. Mindenki – hatóság és szomszédok – biztosak voltak abban, hogy mindhárman elpusztulunk. Így volt tervezve... A VI. kerületi előljárásság egy négyszobás lakás egyetlen szobáját utalta ki számunkra. Három idegen családdal osztoztunk egy konyhán, egy WC-n, egy fürdőszobán.

1949-ben léptem be először az egyetem épületébe, és 1953-ig, amikor friss diplomával a kezemben kiléptem kapuján, sok csalódáson kellett keresztül-mennem. 1952-ben született meg első gyermekem, Kati, majd 1957-ben fiam, Endre. A múlt – talán túlzás nélkül mondhatom – elfelejtődött. Anyám szeretett volna beszélni szenvedéseiről, de nem hallgattam meg: „Elmúlt, örülünk, hogy együtt vagyunk” – mondtam. Aztán 1981 januárjában ott álltam sírgödre felett – és csak halála után figyeltem fel arra, hogyan őrződik meg a múlt, a vézskorszak szörnyűsége még a harmadik generációban is.

1978 és 1984 között négy ízben állhattam a szülőszobák előtt, ahol unokáim, Zsófi, Dávid, Orsolya és Gergő a világra jöttek.

Teleki parlamenti ravatala után sok évvel, 1956-ban a Kerepesi úti temetőben mentem abban a végeláthatatlan sorban, mely Rajk László és társai felravatalozott koporsója elé vezetett, majd 1989 júniusában, a tömegben a Hősök terén, Nagy Imre és társai ravatalánál hallgattam 1956 mártírjairól való megemlékezést. 1989 októberében a Parlament előtt sok ezer emberrel együtt örülhettem a Magyar Köztársaság kikiáltásának, és nem sokkal később megélhettem, hogy egy választófülkében sok párt közül arra adhattam a szavazatomat, amelyikben megbíztam.

Az elmúlt ezer évből egy-egy személyes élményemet villantottam fel. Mint ha a múltra emlékezés hasonló érzelmeket váltana ki az emberi lelkekből, hiszen...

„Én úgy vagyok, hogy már százezer éve nézem, amit meglátok hirtelen.

Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit százezer ős szemléltet velem.”

(József Attila)